

Małpi król: awatar kulturowego ducha Chin

DOI: 10.14746/fp.2026.43.11

Artykuł udostępniono w otwartym dostępie
na warunkach licencji CC BY-NC-ND 4.0.

Gao Min

ORCID: 0009-0008-9702-5488

Wstęp

Pojęcie „awatar” w hinduizmie wywodzi się z sanskryckiego słowa „avatāra” (zejście, inkarnacja) i jest manifestacją bóstwa albo uwolnionej duszy w cielesnej formie na ziemi, wcieleniem boskiego mentora¹. Awatar stanowi więc pomost między transcendencją i immanencją, boskością i ziemskością; wnosi pełnię mocy i esencji swojego źródła do konkretnego historycznego i kulturowego kontekstu, pełniąc przy tym funkcję transformacyjną². Idei tej nie trzeba jednak utożsamiać wyłącznie z jej religijnym rodowodem. Spojrzenie na awatara z perspektywy różnych kultur pozwala zauważyć, że jest to potężny symbol – pomysł na opowieść wywodzący się z wielu

¹ Hasło „arcāvatāra” w: W. J. Johnson, *A Dictionary of Hinduism* (Oxford: Oxford University Press, 2023).

² 雷会生; 李克臣. “超凡入圣路迢迢—孙悟空与中华民族文化精神论纲(上).” „Długa droga do Świętej Ziemi – Sunwukong i duch kulturowy chińskiego narodu” 辽东学院学报 (社会科学版) *Journal of Liaodong University (SOCIAL SCIENCES EDITION)* 20.05 (2018): 12–24. doi:10.14168/j.issn.1672-8572.2018.05.03.

przekonań (religijnych, filozoficznych czy też mitycznych), który staje się częścią prawdziwych historii, manifestując przy tym głębokie wartości i obyczaje społeczeństwa. Niniejszy artykuł ma dowiedzieć, że Małpi Król, Sun Wukong, jest w takim właśnie znaczeniu awataram chińskiego ducha kulturowego. Droga Wukonga od małpy zrodzonej ze skały do buddyjskiego świętego odzwierciedla dialektyczne napięcia charakterystyczne dla chińskiej myśli: między buntem a porządkiem, indywidualizmem a wspólnotowością, ziemskim pożądaniem a duchową transcendencją. Prześledziwszy genezę postaci Sun Wukonga i jego historii, możemy dostrzec chińskiego ducha kultury, opartego na samorozwoju i odwadze w walce.

W tradycyjnej kulturze chińskiej duch walki nie sprowadza się do konfrontacji czy konfliktu, lecz jest wyrazem głębokiej filozoficznej mądrości. Zawiera w sobie zarówno myśl o oddzieleniu człowieka od natury w walce człowieka z naturą, jak i ideę reformy i innowacji w kontekście zmian społecznych. Od przedsiębiorczego ducha Księgi Przemian i jej założenia, że „Niebo jest w ciągłym ruchu, a dobrzy ludzie usilnie dążą do samodoskonalenia”, poprzez skupioną na człowieku Księgę Dokumentów i jej myśl zakładającą, iż „ludzie są fundamentem kraju, a fundament kraju jest solidny i łagodny”, aż po wyrażony przez Mencjusza wzorzec osobowy, według którego „bogactwo i honor nie mogą być wulgarne, bieda i niegodziwość nie dają się zmienić, a władzy i siły nie można oddać” – wszystkie trzy odzwierciedlają filozofię walki wypracowaną przez naród chiński na przestrzeni wieków³.

O *Wędrówce na Zachód*

Małpi Król jest protagonistą chińskiej powieści Xi You Ji 西游记 (*Wędrówka na Zachód*⁴). Powieść ta, w języku angielskim znana pod tytułem *Monkey* albo *Monkey King*, jest jedną z czterech wielkich klasycznych powieści chińskiej literatury. Dzieło autorstwa 吴承恩 Wu Cheng'ena⁵ sięga czasów dynastii Ming (1368–1644) i zostało opublikowane w XVI wieku. To połączenie powieści przygodowej, fantasy i religijnej alegorii stało się jednym z najbardziej znanych i cenionych do dziś tekstów chińskiej literatury (袁世硕 Yuan Shishuo, 2016: 113–128). Zanim Wu Cheng'en uczynił z niej długą, pełną komizmu powieść, stanowiła już część chińskiego folkloru i tradycji literackiej w formie ludowych opowiadań, poetyckich nowel i sześćoaktowego dramatu (*Encyclopaedia Britannica*)⁶.

Wędrówka na Zachód to pierwsza tak obszerna powieść z rodzaju „Bóg kontra zły duch”⁷ w klasycznych Chinach (陈代湘 Chen Daixiang, 2017: 266). Najstarszą wersję *Wędrówki...*, zatytułowaną *Nowo wryta jako oficjalna tablica z dużymi znakami Wędrówka na Zachód*⁸, wydano w Jinling w 20. roku panowania dynastii Ming (tj. w roku 1592 – G.M.) bez podania nazwiska autora (潘文年 Pan Wennian,

³ 王磊. 回首千年. 2016.

⁴ W języku polskim wybrane fragmenty powieści ukazały się w dwóch tomach: *Małpi bunt* (1976) i *Wędrówka na Zachód* (1984) w przekładzie Tadeusza Żbikowskiego – przyp. tłum.

⁵ Wu Cheng'en (ur. ok. 1500, Shanyang, Huai'an [obecnie prowincja Jiangsu], Chiny – zm. ok. 1582, Huai'an) – powieściopisarz i poeta epoki dynastii Ming, powszechnie uznawany za autora chińskiej powieści ludowej Xi You Ji (*Wędrówka na Zachód*) (Guo Zhigang 2016: 147).

⁶ „Journey to the West”, w: *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Journey-to-the-West>, 30.06.2023.

⁷ Jest to typ klasycznej chińskiej powieści, znanej również jako powieść o bogu i potworze lub mitologiczna powieść. To jeden z klasycznych eposów pisanych za czasów panowania dynastii Ming i Qing.

⁸ Pierwsza wersja *Podróży na Zachód*.

2018: 120). Inspirowani przez Ruch 4 Maja 鲁迅 badacze Lu Xun⁹ i 董作宾 Dong Zuobin¹⁰ wraz ze współpracownikami podjęli poszukiwania materiałów historycznych; po wnikliwych analizach i wielu sporach *Wędrowka na Zachód* została ostatecznie uznana za oryginalną pracę Wu Cheng'ena¹¹.

Akcja powieści jest osadzona w czasach panowania dynastii Tang (618–907) i osnuta wokół podróży 玄奘 Xuanzanga (mnicha Tang)¹² do „Zachodnich regionów” (Azja Centralna i Indie) w celu zdobycia buddyjskich pism. Podróż obfituje w niebezpieczeństwa, a mnich i jego uczniowie muszą się zmierzyć z demonami i innymi wyzwaniami. Jednym z uczniów i współtowarzyszy podróży mnicha Tang zostaje 孙悟空 Sun Wukong – Małpa, która zrodzona z kamienia nieśmiertelności, jest obdarzona magiczną mocą, a przy tym znana z odwagi i mądrości, lojalności i dobroci. Ma chronić mnicha Tang podczas jego wędrówki na Zachód, jak również roztoczyć opiekę nad 猪八戒 swinią Czu Pa-tsie¹³, 沙悟净 Piaskowym Mnichem Sza-seng¹⁴ i 白龙马 Białym Smoczym Koniem¹⁵, którzy wspólnie wyruszają na wyprawę, aby zdobyć buddyjskie rękopisy, co jest wyznaczonym im przez władcę zadaniem. Xuanzang chce dotrzeć do pism również z własnych pobudek, widząc w tym okazję do propagowania buddyzmu w Chinach. Bohaterowie podążają na Zachód, mierząc się z licznymi przeciwnościami losu i niebezpieczeństwami; walczą z demonami, diabłami i pokonują łącznie 81 przeszkód, żeby wreszcie dotrzeć do Zachodniego Nieba, spotkać się z Buddą, pozyskać pisma, a w końcu zostać pięcioma świętymi buddyzmu. Powieść nawiązuje do faktycznego historycznego zdarzenia, opisanego w *Podróży Xuanzanga do pism*, i przedstawia pogłębiony obraz życia społecznego z czasów dynastii Ming; zawiera elementy zaczerpnięte z chińskiego folkloru i chińskiej mitologii. Jej swoisty język cechują muzyczność, duża obrazowość, komizm i wysycenie regionalizmami (滕雯 Teng Wen, 2015: 26).

Oryginalna *Wędrowka na Zachód* została napisana w chińskim języku klasycznym, charakterystycznym dla XVI wieku. W następstwie wojen opiumowych (1839–1842; 1856–1860) wiele klasycznych dzieł chińskiej literatury przetłumaczono na inne języki. *Wędrowka na Zachód* dotarła również do Europy i Stanów Zjednoczonych, przełożono ją na angielski, francuski, niemiecki, włoski, hiszpański i wiele innych języków (滕雯 Teng Wen, 2015: 6–10, 27–28).

Najważniejszym przesłaniem *Wędrowki na Zachód* jest celebrowanie sprawiedliwości, odwagi, mądrości i wytrwałości. Wu Cheng'en za sprawą opisu fantastycznej podróży na zachód mnicha Tang i jego

⁹ Lu Xun (1881–1936), właśc. Zhou Shuren, chiński pisarz, powszechnie uważany za najwybitniejszego przedstawiciela literatury chińskiej XX w.; był również ważnym krytykiem literackim, znanym ze swoich przenikliwych i oryginalnych esejów na temat tradycji historycznych i współczesnej sytuacji Chin. Do jego najważniejszych publikacji należą *Dziennik szaleńca*, *Krzyk* oraz *Prawdziwa historia Ah Q*. Wang, X. Lu Xun. Asia for Educators, 15.10.2023, http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1900_luxun.htm.

¹⁰ Dong Zuobin (1895–1963), pseud. PingLu, chiński badacz kości wróżebnych i historyk starożytności. Do jego głównych prac należą *Dong Zuobin Academic Essays* oraz *PingLu WenCun*. Shandong University Museum (2.02.2024). Dong Zuobin, <http://museum.sdu.edu.cn/info/1031/2385.htm>.

¹¹ H. Zhu, „Czy autorem *Wędrowki na Zachód* naprawdę jest Wu Cheng'en?”, *Liberation Daily*, 2.02.2024, <http://m.people.cn/n4/2017/0317/c677-8587642.html>.

¹² Xuanzang (602–664), znany również jako Mnich z dynastii Tang, Chen Yi, Hsüan-tsang, Mokshadeva, Muchatipo, San-tsang, Xüan-zang, Yuanzang, był buddyjskim mnichem i chińskim pielgrzymem do Indii, który tłumaczył święte pisma buddyjskie z sanskrytu na chiński i założył w Chinach szkołę buddyjską „Tylko Świadomość”. Jego sława opiera się przede wszystkim na objętości i różnorodności tłumaczeń sutr buddyjskich oraz na zapisach jego podróży po Azji Środkowej i Indiach, <https://www.britannica.com/biography/Xuanzang>, 1.01.2024.

¹³ Czu Pa-tsie: drugi uczeń mnicha Tang.

¹⁴ Mnich Sza-seng: trzeci uczeń mnicha Tang.

¹⁵ Biały Smoczy Koń: wierzchowiec mnicha Tang.

uczniów, mającej na celu zdobycie pism, pokazuje, jak bohaterowie zmierzali się z licznymi trudnościami i osiągnęli rozwój osobisty oraz samotranscendencję. Autor w swoim dziele odzwierciedla rzeczywisty obraz społeczeństwa; przedstawiając walkę Sun Wukonga z różnymi demonami, sławi tym samym społecznego ducha oporu. Dzieło przedstawia odwagę chińskiego społeczeństwa i gotowość do pokonywania przeszkód i przeciwności natury (吴承恩 Wu Cheng'en, 2020: 3).

Głębokie przesłanie utworu nie tylko promuje tradycyjną moralność Chin, lecz również niesie ze sobą pragmatyczną wartość. Powieść opowiada o tym, że silna wiara, przyjmowanie trudności z odwagą i wytrwałość pozwalają na pokonanie wszelkich życiowych wyzwań, a także w harmonijny sposób umożliwiają zyskanie osobistego i społecznego rozwoju¹⁶.

Małpi Król: Geneza i ewolucja kulturowej hybrydy

Małpi Król, zwany również Sun Wukongiem, jest głównym bohaterem *Wędrowni na Zachód*. Zrodzony ze skały nieśmiertelności, posiadał umiejętność 72 transformacji i szybowania pośród chmur. Kłopotu w Niebiańskim Pałacu przysporzyło mu nazwanie się Wielkim Mędrcelem Qi Tian Da Sheng (齐天大圣). Został uczniem mnicha Tanga dopiero po pięciuset latach, po tym, jak Buddha Ru Lai go zatrzymał, mając na uwadze jego bezpieczeństwo w wędrowni po pisma z Zachodniego Nieba (冯一兵 Feng Yibing, 2019: 103). Sun jest odważny i zaradny, odróżnia dobro od zła, jest lojalny względem swojego mistrza, pokonuje demony i diabły i ostatecznie zdobywa buddyjskie pisma. Stanowi symbol pogoni za wolnością i oporu przeciwko opresji, będąc przy tym jedną z najbardziej legendarnych postaci mitologicznych w chińskiej kulturze (竺洪波 Zhu Hongbo, 2017: 157).

Geneza powstania postaci Małpiego Króla przypomina teoretyczną tkaninę utkaną z wielu wątków. Indyjskie korzenie Małpiego Króla łączą go z Hanumanem, małpim bogiem z *Ramajany*. Obie postaci cechuje ogromna siła, zdolność latania i metamorfozy. Obie są również oddanymi sługami swoich mistrzów (Hanuman służy Ramie, a Małpi Król – mnichowi Tripitace) podczas świętej wyprawy. To podobieństwo wskazuje na możliwe literackie lub folklorystyczne przepływy na Jedwabnym Szlaku. Hanuman różni się jednak od Sun Wukonga swoją postawą; jest wzorem (*bhakti*) – doskonałym, cnotliwym, pokornym sługą Pana Ramy, awatara boga Wisznu. Sun Wukong z kolei na początku swojej drogi stanowi antytezę Hanumana – jest wcieleniem nieposkromionej, jednostkowej woli.

Chiński badacz Hu Shi uznał, że postać Małpiego Króla została stworzona na podstawie postaci Hanumana (张新民 Zhang Xinmin, 2009: 250). W *Ramajanie*¹⁷, najstarszym eposie sanskryckim Indii, Hu Shi odnalazł magiczną małpę Hanumana, która broniła księcia Ramy, pokonała wrogów Lengi, przechwyciła Siddhartę i powróciła do Ayodhyi. Po zwycięstwie Ramy Hanuman w podzięcie za swój trud zyskuje nieśmiertelność i błogosławieństwo. Dzieje Hanumana przypominają dzieje Małpiego Króla i, jak chce Hu Shi, mogły być źródłem

¹⁶Y. Liu, „Xi Youji” (*Wędrowni na Zachód*), China Social Sciences Thesaurus, https://www.skctk.cn/html/12/12-118765-2.html?is_search=hot_search&t=1711495034, 17.05.2021.

¹⁷Ramajana (sanskryt: Rāmāyana, oznacza „przygody Rāmy”) to starożytny indyjski epos. Początkowo była to ludowa tradycja ustna, przez długi czas wzbogacana; według przekazów została spisana i sfinalizowana przez indyjskiego poetę Walmiki (蚁垤). Epos ten, wraz z Mahabharatą, zalicza się do dwóch wielkich epickich dzieł Indii. D. Peng (1990, grudzień), Ramajana (Rāmāyana).

inspiracji. Zdaniem innych badaczy wyobrażenie Małpiego Króla wywodzi się pośrednio lub bezpośrednio z buddyjskich opowieści charakterystycznych dla *Sutry sześciu stopni*¹⁸, w których występuje makak pokrewny Hanumanowi. Można więc założyć, że Hanuman jest protoplastą postaci Małpiego Króla, która pochodzi z Indii, skąd przedostała się do Chin, by następnie przeobrazić się w protagonistę *Wędrowni na Zachód* (葛维钧 Ge Weijun, 2002. 04).

Korzenie Małpiego Króla są głęboko osadzone w chińskiej myśli. Zrodzony ze skały karmionej kosmiczną esencją nieba i ziemi, jest wytworem prymitywnej, prekosmicznej energii, odzwierciedlając taoistyczny koncept pierwotnego chaosu i nieokrzesań. Jego pierwotnym celem było opanowanie sztuki magii, obalenie biurokratycznego systemu Chin i dowiedzenie, że jest „wielkim mędrce z 天平 Tianping”. Powieliło to klasyczny ludowy motyw: bunt przebiegłych z marginesu przeciwko ustalonemu i często hieratycznemu porządkowi.

To właśnie ta synteza – indyjskiej, oddanej swojemu mistrzowi małpy przetransformowanej w buntowniczego, taoistycznego ducha Chin – czyni Sun Wukonga wyjątkowym awatarem. Sun stał się kluczowym literackim wyrazem duchowych negocjacji charakterystycznych dla chińskiej kultury: próby integracji nieokiełzanego, indywidualistycznego i poszukującego ja (istotnej dla wyobraźni taoistycznej i ludowej wartości) z kolektywną, zdyscyplinowaną i etycznie rygorystyczną drogą ku zbawieniu (uwydatnianą przez konfucjańskie struktury społeczne i buddyjskie wzorce świątyń).

Małpi Król jako ucieleśnienie chińskiego ducha

Czytanie pierwotnej wersji opowieści pokazuje, że w Małpim Królu ześrodkowały się różne elementy mitologiczne. Zrodził się z kamienia nieśmiertelności, żywionego duchową energią nieba i ziemi, znajdującego się na szczycie Góry Kwiatów i Owoców w krainie Aolai na wschodnim kontynencie. Po przyjęciu esencji nieba i ziemi magiczna skała rozpadła się na kawałki, a z jednego z nich zrodził się Małpi Król. Od razu po narodzinach Wukonga cechowała nadzwyczajna umiejętność chodzenia i skakania, wyróżniająca go na tle innych małp, które widząc to, wybrały go na „małpiego króla”.

Oryginalna wersja historii Małpiego Króla opisuje jego pogoń za nieśmiertelnością, wyższą mądrością i przyswojeniem nauk mistrza. Wukong opuścił Górę Kwiatów i Owoców i udał się przez morze na zachodni kontynent Niuga w poszukiwaniu mistrza, który nauczyłby go sztuki nieśmiertelności. Na swojej drodze spotkał w końcu Patriarchę Przodków i ubłagał go, aby ten go przyjął na swojego ucznia. Patriarcha, któremu zaimponowała szczerość małpy, przyjął go pod swoje skrzydła, nadając mu imię Sun Wukong. Pod okiem mistrza Wukong nauczył się 72 transformacji, szybowania pośród chmur, posiadał też inne magiczne umiejętności. Wspomniane techniki pozwoliły mu zmieniać postać na wiele sposobów i jednym skokiem przemierzać odległość 108 tysięcy mil. Po ukończeniu nauk Sun Wukong pożegnał się ze swoim mistrzem i powrócił na Górę Kwiatów i Owoców, wkraczając na swoją legendarną, życiową drogę. Powyższy opis stanowi odpowiedź na pytania o pochodzenie imienia Małpiego Króla i o źródło jego magicznych mocy.

¹⁸Sutra sześciu stopni to buddyjska księga napisana przez mnicha 康僧会 (Kang Sang-hui) w okresie Trzech Królestw (220–280), <https://baike.baidu.com/item/六度集经/2445696>.

Małpi Król uznał, że przydałaby mu się poręczna broń, wyruszył więc do Smoczego Pałacu na Wschodnim Morzu Chińskim w poszukiwaniu skarbów i tam poprosił Króla Smoków o potężny oręż. Ten początkowo zaproponował mu zwyczajny rynsztunek, jednak to nie zadowoliło Wukonga. W końcu Król Smoków wydobył igłę mierzącą morze – spełniającą życzenia żerdź ze złotymi obręczami. Był to boski przyrząd z żelaza o możliwym do dostosowania przez właściciela rozmiarze, pierwotnie używany jako narzędzie mierzące głębokość mórz. Wukong zdołał podnieść żerdź, po czym stwierdził, że idealnie do niego pasuje, zachował więc ją dla siebie. Od Króla Smoków otrzymał również pantofle haftowane lotosowymi nićmi, umożliwiające chodzenie po chmurach, zbroję ze szczerzego złota i złoty hełm zdobiony piórami feniksa. Po otrzymaniu oręża Wukong ponownie wrócił na Górę Kwiatów i Owoców, a zdobyte skarby uczyniły go jeszcze silniejszym w walce, co mu się przydało, gdy udał się do piekła, by unieważnić Księgę Życia i Śmierci, a także w innych perypetiach. Rozgniewany tytułem 弼马温 Bi Ma Wen (pimawena – niebiańskiego koniucha), nadanym mu przez Nefrytowego Cesarza, pojawił się na brzoskwiniowej uczcie Cesarzowej-matki i urządził tam awanturę. Wukong skradł również czcigodnemu mędrcom eliksir nieśmiertelności, po czym udał się do niebiańskiego królestwa. Walczył tam z Małym Mędrce Er-langiem oraz zastępami niebiańskich żołnierzy i generałów, poniósł jednak klęskę i został pojmany. Najwyższy Pan Taishang zamknął go następnie w alchemicznym Piecu Ośmiu Trygramów, by przetopić go i odzyskać eliksir. Sun Wukong nie tylko nie spłonął, lecz wyszedł z pieca jeszcze potężniejszy – zyskał parę ognistych oczu, które widziały prawdziwą naturę rzeczy. Ponownie wywołał chaos w Niebiańskim Pałacu i nawet sto tysięcy niebiańskich wojowników nie było w stanie go pokonać. Wówczas Nefrytowy Cesarz nie miał innego wyjścia, jak poprosić Buddę o pomoc. Ten przygniótł Małpiego Króla Górą Pięciu Elementów, gdzie Sun Wukong pozostawał przez pięćset lat – aż do chwili, gdy uwolnił go Mnich z dynastii Tang.

Poprzez wątek spustoszenia, jakie Sun Wukong poczynił w Niebiańskim Pałacu, autor ukazuje czytelnikom jego buntowniczość, nieustraszeność, mądrość i niezachwianą pewność siebie. Małpi Król staje się ucieleśnieniem ducha chińskiej kultury, wyraża dynamiczne i nierzadko paradoksalne jądro ducha kultury chińskiej. Przejawia się ono w duchu synkretycznej asymilacji, w dialektyce buntu i integracji, w kultywowaniu twórczej przemiany (*bian*) oraz w motywie wędrówki rozumianej jako proces odkupienia i duchowej przemiany.

Małpi Król stanowi ucieleśnienie procesu synkretyzmu. Sama jego istota tworzy kompozycję elementów indyjskich i chińskich. Wukong uczy się taoistycznych technik długowieczności, przyswaja wglądy buddyjskie, a w konfucjańsko zorganizowanej niebiańskiej biurokracji porusza się z mieszaniną buntu i przebiegłości. Pokazuje, że duch kultury chińskiej nie opiera się na czystości czy wykluczaniu obcych wpływów, lecz na pragmatycznym i twórczym przyswajaniu. Idee przychodzące z zewnątrz – jak buddyzm, podobnie jak sama małpia postać – nie zostają odrzucone, lecz wchłonięte, przekształcone i przeobrażone w coś nowego, wyraźnie chińskiego.

Dialektyka buntu i integracji jest być może jego najbardziej charakterystyczną cechą. Tradycja chińska głęboko ceni harmonię i porządek (konfucjanizm), a zarazem żywi głęboki szacunek dla naturalności, spontaniczności i nonkonformizmu (taoizm). Małpi Król ucieleśnia napięty, lecz twórczy dialog między tymi biegunami. Jego wspaniały bunt potwierdza żywotność jednostkowego ducha i stanowi katartyczną krytykę skostniałej lub skorumpowanej władzy. Jednak jego późniejsze ujarzmienie oraz odkupienie pokazują, że indywidualny talent musi ostatecznie zostać ukierunkowany na dobro wspólne i wpisany w kosmiczny porządek

moralny. Małpi Król nie jest symbolem triumfu buntu ani jego całkowitej klęski, symbolizuje dojrzewanie – przemianę w odpowiedzialną, świadomą swej roli moc.

72 przemiany Małpiego Króla oraz jego 筋斗云 „skok w obłok” oznaczają nieograniczoną zdolność adaptacji i niezwykłą pomysłowość w rozwiązywaniu problemów. Odzwierciedla to istotne cechy kultury chińskiej: pragmatyczną zaradność oraz umiejętność „płynięcia z nurtem” przy jednoczesnym strategicznym kształtowaniu biegu wydarzeń. Protagonista *Wędrówki na Zachód* pokonuje przeszkody nie tylko siłą, ale częściej podstępem, kamuflażem i bystrą obserwacją. Wyraża to ducha 变 *bian* strategicznej i intelektualnej zaradności, wysoko cenionej w chińskiej tradycji filozoficznej i w sztuce rządzenia.

Jednocześnie, w przeciwieństwie do hinduistycznego awatara, który z natury jest istotą boską i doskonałą w swej misji, Małpi Król zaczyna jako istota niedoskonała i zbuntowana. Jego status awatara nie jest z góry przesądzony – zostaje wypracowany. *Wędrówka na Zachód* jest dla niego długą szkołą, stopniowym szlifowaniem surowego kamienia. Odzwierciedla to buddyjskie i neokonfucjańskie przekonanie o samodoskonaleniu poprzez praktykę i wytrwałość. Duch tej tradycji nie opiera się na nagłej otrzymanej łasce, lecz na nieustannym wysiłku, uczeniu się na błędach i stopniowym postępie na drodze. Ostateczny tytuł Sun Wukonga – „Budda-Zwycięzca” – jest owocem ciężkiego trudu i ucieleśnia wiarę, że oświecenie jest dostępne dla wszystkich dzięki wytrwałemu dążeniu – nawet dla niepozornej kamiennej małpy.

Wnioski: awatar ducha chińskiej kultury

Małpi Król jest jednym z najbardziej żywotnych i trwałych „kulturowych awatarów” w literaturze światowej – stanowi narracyjne „zstąpienie” wielowymiarowego ducha kultury chińskiej w jedną, niezapomnianą postać. Choć jego rodowód można częściowo wywodzić z indyjskich archetypów, a jego historia osnuta jest wokół wędrówki, przekracza on te źródła i staje się bytem całkowicie autonomicznym.

Małpi Król ucieleśnia ducha chińskiej kultury, kondensując w sobie narodowe dążenie do wolności, odwagi, mądrości i samoprzekroczenia. Zrodzony z kamienia, przeciwstawia się przeznaczeniu; jego bunt przeciw Niebiosom wyrażony w zuchwałym okrzyku: „Tron Niebios krąży; w przyszłym roku będzie należał do mnie!”, symbolizuje zbiorowy sprzeciw wobec ucisku i niesprawiedliwej hierarchii, głos ludu odrzucającego skostniały porządek społeczny. Jego 72 przemiany oraz szybowanie w chmurach nie są jedynie magicznymi sztuczkami, lecz także metaforami przekraczania granic natury i poznania – odzwierciedleniem chińskiej tradycji filozoficznej, wedle której „mądrość zwycięża brutalną siłę”. Droga od czupurnej kamiennej małpy do „Buddy-Zwycięzcy” jest pełnym procesem duchowej kultywacji: pięć stuleci pod Górą Pięciu Elementów przywodzi na myśl konfucjańską samodyscyplinę; złota opaska na głowie symbolizuje buddyjskie ujarzmianie niespokojnego umysłu; jego niezachwiana wierność mistrzowi podczas pielgrzymki na Zachód ucieleśnia konfucjański ideał stawiania obowiązku ponad samego siebie.

Małpi Król nie jest zatem awatarem boga, lecz awatarem ewoluującej świadomości cywilizacji. Skupia w sobie odporność, zdolność adaptacji, pragmatyzm i głębokie duchowe dążenie, które

charakteryzują chińskiego ducha kulturowego. Jego droga od Góry Kwiatów i Owoców, przez chaos Niebios, poprzez próby zachodniego szlaku, aż po spokój oświecenia odwzorowuje ścieżkę kultury, która nieustannie się przeobraża, pozostając wierna swemu wewnętrznemu rdzeniowi. To duch wiecznie poszukujący, podlegający nieustannym przemianom, a zarazem zawsze rozpoznawalny.

W Małpim Królu – kamieniu, który ożył – możemy dostrzec żywe ucieleśnienie tego ducha: nieugięte, bystre, przemieniające się i niezłomnie wolne.

przełożyła Kinga Mazurkiewicz

Bibliografia

- Changhao, J., C. Wu. 西游记 / Xi You Ji. 新华书店发行, Tongliao Shi.
- 陈代湘. (2017). 国学概论. 湘潭大学出版社. (2000).
- 陳登原, 1900–1975; Chen, D. (1966). 中國文化史 / Zhongguo Wen Hua Shi. 世界书局, 民国 55.
- Dainian, Zhang. „Chinese Culture and Chinese Philosophy”. *Chinese Studies in Philosophy* 3 (1988): 69–95. <https://doi.org/10.2753/csp1097-1467190369>.
- Hsi Yu Chi, Timothy Richard. *A Mission to Heaven: A Great Chinese Epic and Allegory*. Shanghai: The Christian Literature Society's Depot, 1913.
- Johnson, W.J. *A Dictionary of Hinduism*. Oxford: Oxford University Press, 2023.
- 刘昌蕊, & 王晓利. (2016, styczeń). 中国文化在《西游记》中的体现. *中华活页文选: 高一年级版, 2*, 28–29.
- **雷会生, & 李克臣. (2018). 超凡入圣路迢迢——孙悟空与中华民族文化精神论纲(上). *辽东学院学报(社会科学版), 20*(5), 12–24. <https://doi.org/10.14168/j.issn.1672-8572.2018.05.03>.
- Mo, Timothy. *The Monkey King*. London: Paddleless, 2000.
- 潘文年. 中国出版业“走出去”研究. 南京大学出版社. (2018).
- 滕雯. 连云港西游记文化. 南京大学出版社. (2015).
- 吴承恩. 西游记. 岳麓书社. (1987).
- 吴承恩. 西游记. 海峡文艺出版社. (2020).
- 吴承恩. 西游记. 人民文学出版社. (2020).
- Wu Cheng'en. *Journey to the West*. Silk Pagoda, 2005.
- 吴承恩 i in. 毛泽东鲁迅评《西游记》/ Mao Zedong Lu Xun Ping „Xi You Ji”. 天津古籍出版社. (1998).
- 杨俊. 《西游记》研究新探. 社会科学文献出版社. (2018).
- 袁世硕. 中国古代文学史. 高等教育出版社. (2016).
- 郑志国. (2014, styczeń). 浅谈‘猴王出世’的生态意蕴. *淮海工学院学报: 人文社会科学版, 12*(5), 31–33.
- Zhenyi, G. 中国小说史 / Zhongguo Xiao Shuo Shi. 中国社会科学出版社. (2010).
- Zhuang, M. 中国古代小说人物辞典. Qilu Book Society. (1991).
- 竺洪波. 西游释考录. 上海文艺出版社. (2017).
- 竺洪波. (2017, styczeń). 语言学视阈下《西游记》研究的新拓展——《〈西游记〉词汇对〈汉语大词典〉书证研究》的价值蠡测. *淮海工学院学报: 人文社会科学版, 15*(12), 33–35.

SŁOWA KLUCZOWE:

Wędrownka na Zachód

A W A T A R

ABSTRAKT:

Małpi Król jest postacią z klasycznej chińskiej powieści *Wędrownka na Zachód* i ucieleśnieniem ducha kultury Chin. Analiza pochodzenia Małpiego Króla i jego historii ujawnia, w jaki sposób uosabia on kluczowe wartości, sprzeczności i tożsamość chińskiej kultury. Pojęcia „awatar” w artykule użyto w szerokim sensie i rozumie się je jako wyraz kultury i jej wcielenie, wciąż się zmieniające, by wyrazić kolektywną psychologię cywilizacji.

chiński duch kulturowy

Małpi Król

NOTA O AUTORCE:

Gao Min – doktorantka literaturoznawstwa na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Prowadzi badania z zakresu literatury, przekładu literackiego i medioznawstwa. Pochodzi z Baoshan w Chinach.